

1. kapitola

Amelsvoort, H. van, Bolhuis, N., Damhuis, M. & Scholten, U. (red.) (2005). *Spelend ontwikkelen*. Assen: Van Gorcum.

Aalsvoort, G. M. van der, Kwakkel-Scheffer, J. J. C. & Vries, A. K. de (red.) (2006). *Puur plezier*. Leuven/Voorburg: Acco.

Berckelaer-Onnes, I. van & Hellendoorn, J. (1998). *Speciaal spel voor speciale kinderen*. Orthovisies 32. Groningen: Wolters Noordhoff.

Cranen, W. & Rütter, T. (1995). *Waar een weg is, zintuiglijke stimulering bij mensen met een meervoudige handicap*. Eindhoven: Stichting De Dommelstroom.

Erikson, E. H. (1979). *Spel en visie*. Utrecht: Spectrum.

Fröhlich, A. (1995). *Basale stimulace*. Leuven/Apeldoorn: Garant.

Hellendoorn, J. (1989). *Spel Ontwikkeling Schaal*. Leiden: Vakgroep Orthopedagogiek, Rijksuniversiteit Leiden.

Hellendoorn, J. (1990). *Spelen kun jij ook!* Leiden: Vakgroep Orthopedagogiek, Rijksuniversiteit Leiden.

Hellendoorn, J. & Scholtens, H. (1991). Stimuleren van communicatie door speelse sensopathische omgang. *Het Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, nr. 2, 85-98.

Hellendoorn, J. (2006). Sensopathisch spel en sensomotorisch spel. Uit: *Puur plezier*. Leuven/Voorburg: Acco.

Huizinga J. (1938). *Homo Ludens*. Haarlem: Tjeenk Willink.

Iwaniuk, A., Nelson, J. & Pellis, S. (2001). Do big brained animals play more? *Journal of Comparative Psychology*, vol. 115, p. 29.

Kohnstamm, R. (1993). 'Kleine ontwikkelings-psychologie'. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu van Loghum.

Kwakkel-Scheffer, J. J. C. (2006). Het belang van spelen op school. *Puur plezier*, Leuven/Voorburg: Acco.

Kuba, M. J., Byrne, R. A., Meisel, D. V. & Mather, J. A. (2006). When do octopuses play? *Journal of Comparative Psychology*, vol. 120(3), 184-190.

Nielsen, L. (1992). *Bist du blind?* Würzburg: Edition Bentheim.

Piaget, J. (1951). *Play, dreams and imitation in childhood*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Pol van der, P. J. (2005). *Krach en macht van spel en verbeelding*. Leiden: Universiteit van Leiden, proefschrift.

Schneekloth, L. H. & Day, D. (1980). *Comparison of enviromental interactions and motor activity in visually handicapped and sighted children*. Virginia: College of architecture, Virginia Polytechnic Institute and State University.

Schneekloth, L. H. (1989). Play environments for visually impaired children. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 83, 196-201.

TASP, The Association for the Study of Play. www.tasplay.org.

Vermeer, E. A. A. (1969). *Het spel van het kind*. Groningen: Wolters Noordhoff.

2. kapitola

Broek, E. G. C. van den, Moleman, Y. H. & Hellendoorn, J. (2005). *Spel Ontwikkeling Schaal voor Blinde kinderen* (S.O.S.-Bl. bewerking S.O.S.). Huizen: Visio.

Geert, P. L. C. van, (1988). Het begrip ontwikkeling en de structuur van de ontwikkelingspsychologische theorieën. In: *Overzicht van de empirische ontwikkelingspsychologie*, 1. Koops, W., Werff, J. J. van der (red.) Groningen: Wolters Noordhoff.

Hamberg, W. J. M., Kunkeler, W. P. & Rost, H. (1996). Spelen met taal, onderzoek naar de relatie symbolisch spel, taalbegrip en taalproductie bij kinderen van tweeënhalve jaar. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 35, 76-85.

Hassett, J. M., Siebert, E. R. & Wallen, K. (2008). Sex differences in rhesus monkey toy preferences parallel those of children. *Hormones and Behaviour*, 54(3), 359-364.

Hellendoorn, J. (1989). *Spel Ontwikkeling Schaal*, S.O.S. Leiden: Vakgroep Orthopedagogiek, Rijksuniversiteit Leiden.

Hellendoorn, J. (2006). *Sensopathisch en senso-motorisch spel*, In: Aalsvoort, D. van der, Kwakkel-Scheffer, N., Vries, A. de (red.). 'Puur plezier', 37-42. Leuven/Vorburg: Acco.

Lowe, M. (1975). Trends in the development of representational play in infants from one to three years, an observational study. *Journal of Child Psychology*, vol. 16, 33-47, Oxford: Pergamon Press.

McCune Nicolich, L. & Bruskin, C. (1982). Combinatorial competency in symbolic play and language. In: *Contributions to Human Development*, vol. 6, *Play in Infancy and Toddlerhood*, 30-45, Basel: Kruger.

McCune Nicolich, L. (1977). Beyond sensorimotor intelligence: assessment of symbolic maturity through analysis of pretend play. *Merrill-Palmer Quarterly*, Vol. 23, nr 2.

McCune Nicolich, L. (1981). Toward symbolic functioning: structure of early pretend games and potential parallels with language. *Child development*, 52, 785-797.

Moleman, Y. H. (2002). *Ontwikkelingstadië in symbolisch spel*. Interne publicatie Visio.

Piaget, J. (1951). *Play, dreams and imitation in childhood*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Vermeer, E. A. A. (1969). *Het spel van het kind*. Groningen: Wolters Noordhoff.

Vermeer, E. A. A. (1973). Projectieve methoden bij pedagogisch advies en hulpverlening. In: *Pedagogiek in ontwikkeling*. Th. Bolleman (red.). (pp. 149-170) Tilburg: Zwijssen.

Westby, C. E. (1991). A scale for assessing children's pretend play. In: Schaeffer, C.E., Gitlin, K. Sandgrund, A., *Play diagnosis and assessment*. New York: John Wiley & Sons.

Wieder, S. (1996). Climbing the symbolic ladder, assessing young children's symbolic and representational capacities through observation of free play interaction. In: Meisels, S. J. & Fenichel, E. *New visions for the developmental assessment of infants and young children*. Arlington: Zero to three. National centre for infants, toddlers and families.

3. a 4. kapitola

Broek, E. G. C. van den (1999). *Het spel van blinde kinderen*. Doctoraalscriptie Pedagogische Wetenschappen, Universiteit van Amsterdam.

Dik, M. (2005). *Baby's en peuters met visueel functieverlies*. Eemnes: Robert Weijder.

Eijden, J. P. M. van (1994). Persoonlijkheidsontwikkeling van visueel gehandicapte kinderen en het belang van spel en speltherapie. *Kinder- en Jeugd Psychotherapie*, 21, 50-63.

Eijden, J. P. M. van & Moleman, Y. H. (1999). *Spelontwikkeling en spelbegeleiding van slechtziende en blinde kinderen*. Huizen: Visio.

Ferguson, R. & Buultjens, M. (1995). The play behaviour of young blind children and its relationship to developmental stages. *The British Journal of Visual Impairment*, 13, 100-106.

Fraiberg, S. (1968). Parallel and divergent patterns in blind and sighted infants. *Psychoanalytic Study of the Child*, 23, 264-300.

Fraiberg, S. (1977). *Insights from the blind*. New York: Basic Books.

- Fröhlich, A. (1995). *Basale stimulae*.
Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Gunther, F. A. (2004). *Diagnostiek en behandeling van mensen met een verstandelijke beperking*. Zeist: Bartiméus.
- Hamberg, W. J. M. (1995). *De relatie tussen symbolech spel en taalproductie bij kinderen van 2½ jaar*.
Doctoraalscriptie Ontwikkelingspsychologie,
Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Ingholt, A. (2002). *Joint attention – a precursor of ‘theory of mind’ a special phenomenon in blind children?*
11th ICEVI World Conference.
- Kunkeler, W. P. (1995). *Onderzoek naar het verand tussen symbolisch spel en taalbegrip bij kinderen van 2½ jaar*.
Nijmegen: Doctoraalscriptie Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Lewis, V., Norgate, S., Collis, G. & Reynolds, R. (2000).
The consequences of visual impairment for children’s symbolic and functional play. *British Journal of Developmental Psychology*, 18, 449-464.
- Linders, C. (1996). *Zweeftaal en andere raadsels in het woordbegrip van blinde kinderen*. Huizen: Visio.
- Moleman, Y. H. (1997). *Het spel van visueel gehandicapte kinderen*. Speelblokken, 9, 4360-1-13.
Alphen aan de Rijn: Samson, H.D. Tjeenk Willink.
- Moleman, Y. H. (2002). *Ontwikkelingsstadia in symbolisch spel*.
Interne publicatie Visio.
- Moleman, Y. H. (2005). Spelen. In: M. Dik, *Baby’s en peuters met visueel functieverlies*. 139-163. Eemnes: Robert Weijdert.
- Nielsen, L. (1992). *Greife und du kannst begreifen*.
Würzburg: Edition Bentheim.
- Olsen, M. (1983). A study of the exploratory behaviour of legally blind and sighted preschoolers. *Exceptional Children*, 50, nr. 2, 13-138.
- Parsons, S. (1986). Function of play in low vision children (part 1). A review of the research and literature. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 80, 627-630.
- Parsons, S. (1986). Function of play in low vision children (part 2). Emerging patterns of behaviour. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 80, 777-784.
- Preisler, G. M. (1991). Early patterns of interaction between blind infants and their sighted mothers. *Child care, Health and Development*, 11, 183-193.
- Reijers, N. (1997). *Visie op spel, een onderzoek naar symbolisch spel van visueel gehandicapte kinderen*.
Doctoraalscriptie Ontwikkelingspsychologie,
Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Rettig, M. (1994). The play of young children with visual impairments: characteristics and interventions. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 88, 410-420.
- Rogers, S. J. & Puchalsky, C. B. (1984). Development of symbolic play in visually impaired young children. *Topics in Early Childhood Special Education*, 3, 57-63.
- Rogers, S. J. & Puchalsky, C. B. (1984). Social Characteristics of visually impaired infants’ play. *Topic in Early Childhood Special Education*, 3, 52-56.
- Schellingerhout, R., Smitsman, A. W. & Galen, G. P. van (1997). Exploration of surface textures in congenitally blinds infants. *Child care, Health and Development*, 23, 247-264.
- Schellingerhout, R. (1998). *Surface texture as a source of haptic spatial information for blind children*.
Nijmegen: proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Schneekloth, L. H. (1989). Play environments for visually impaired children. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 83, 196-20.

Singer, J. L. & Steiner, B. F. (1966). Imaginative content in the dreams and fantasy play of blind and sighted children. *Perceptual and Motor Skills*, 22, 475-482.

Tait, P. (1972). Behavior of young blind children in a controlled play session. *Perceptual and Motor Skills*, 34, 963-969.

Tröster, H. & Brambring, M. (1994). The play behavior and play materials of blind and sighted infants and preschoolers. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 88, 421-432.

Ungerer, J. A. & Sigman, M. (1984). The relation of play and sensorimotor behavior to language in the second year. *Child Development*, 55, 1448-1455.

Warren, D. H. (1984). *Blindness and early childhood development*. New York: American foundation for the blind.

Warren, D. H. (1994). *Blindness and children, an individual differences approach*. New York: Cambridge University Press.

5. kapitola

Amelsvoort, H. van, Bolhuis, N., Damhuis, M. & Scholten, U. (red.) (2005). *Spelend ontwikkelen*. Assen: Van Gorcum.

Blokhuis, A., van der Poel, L. (2009) *Wat je speelt ben je zelf*. Bohn Stafleu van Loghum.

Burg, S. van der, Dij, Y. van, Happee, M. & Pot, B. (2001). *De Spelpoort*. Broek op Langendijk: Esdégé Reigersdaal.

Buys, O. & Poel, L. van der (2001). *Spel werkt, vertel het door!* Amsterdam: SWP uitgeverij.

Van Delden, G.W. (2007). *Kijken door muren*. Huizen: Visio.

Dijk, J. P. M. van (1991). *Persons handicapped by rubella. Victors and victims*. A follow-up study.

Lisse: Swets & Zeitlinger.

De Doepoort (2007). Broek op Langendijk: Esdégé Reigersdaal.

Fröhlich, A. (1995). *Basale stimulatie*. Leuven/Apeldoorn: Garant.

Hellendoorn, J., Hoekman, J. & Noordermeer, G. (1988). Verstandelijk gehandicapte kinderen en verbeeldend spel. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 27, 177-191.

Hellendoorn, J. & Scholtens, H. (1991). Stimuleren van communicatie door speelse sensopathische omgang. *Het Nederlands Tijdschrift voor de zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 2, 85-98.

Koeleman, T. (2005). *Ervaar het maar met... knutselen*. Zutphen, www.ervaarhetmaar.nl.

Koeleman, T. (2007). *Ervaar het maar met... verzorging*. Zutphen, www.ervaarhetmaar.nl.

Kraijer, D. J. & Plas, J. J. (1998). *Psychodiagnostiek in de zorg voor verstandelijk gehandicapte mensen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Lear, R. (1994). *Zinval spelen met gehandicapte kinderen*. Baarn: Intro.

Nakken, H. (red.) (1993). *Meervoudig gehandicapten, een zorg apart*. Rotterdam: Lemniscaat.

Nielsen, L. (1992). *Greife und du kannst begreifen*. Würzburg: Edition Bentheim.

Nielsen, L. (1992). *Bist du blind?* Würzburg: Edition Bentheim.

Nielsen, L. (1993). *Das ich und der Raum*. Würzburg: Edition Bentheim.

Nijhof, G. J. (1999). *Herhaalgedrag bij mensen met autisme en een verstandelijke beperking*. Ongepubliceerd proefschrift Amsterdam: Vrije Universiteit.

Petitaux, W. S. D., Elisinga, G. M., Cuppen-Fonteine, H. & Vlaskamp, C. (2006). Allertheid van kinderen met zeer ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen. *Het Nederlands Tijdschrift voor de zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 4-2006, 241-253.

Rappaport-Morris, L. & Schutz, L. (1992). *Creatief spelen met gehandicapte kinderen*. Nijerk: Intro.

Rutter, T. & Cranen, W. (1995). *Waar een weg is (video)*. Meare, voorheen Dommelstroom.

Sherborne, V. (1990). *Developmental Movement for children: Mainstream, special needs and pre-school*. Cambridge: Cambridge University Press.

Timmers-Huigens, D. (1995). *Mogelijkheden voor verstandelijk gehandicapten*. Maarssen: Elsevier/de Tijdstroom.

Vlaskamp, C., Van der Meulen, B. F., & Smrkovsky, M. (1999). *Gedrags Taxatie Instrument GTI*. Groningen: Stichting Kinderstudies.

Vlaskamp, C., Poppes, P. & Zijlstra, R. (2005). *Een programma van jezelf. Een opvoedings-programma voor kinderen met een zeer ernstige verstandelijke en meervoudige beperking*. Assen: Van Gorcum.

Warren, D. H. (1994). *Blindness and children, an individual differences approach*. New York: Cambridge University Press.

6. kapitola

Celeste, M. (2006). Play behaviour and Social Interactions of a child who is Blind: in Theory and Practice. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, febr, 75-89.

Bomhof, E. & Trossel, M. (1989). *Leren samenspelen, een praktijkboek voor (groeps)opvoeders*. Amersfoort/Leuven: Acco.

Dunkers, T. S. (2006).

Talande möten. En studie av blinda och seende barns samspel. Pedagogiske Institutionen, Stockholm: Stockholms Universitet.

Ingsholt, A. (2008). *Social-emotional challenges in the development of blind preschool children*, presentatie voor het ILO, Huizen, Refsnaes, Denemarken: Synscenter.

Ingshol, A. (2002). *Joint attention – a precursor of ‘theory of mind’ a special phenomenon in blind children?* 11th ICEVI World Conference.

Ingsholt, A. (1996). *Togetherness, interaction and dialogue between blind infants and their parents*. Refnaesskolen, Denemarken: National Institute for Blind and partially Sighted Children and Youth.

Janson, U. (1996). *The playground as a meeting place, interaction between primary school pupils with and without visual impairment*. SRF, Stockholm: Stockholm University.

Janson, U. (1999). *Interaction and quality in inklusive pre-school social play between blind and sighted children: inclusive preschool and quality – a normative standpoint*. Report of the CIDREE, Collaborative project on early childhood education, Dundee: Scottisch CCC.

Janson, U. (2002). Aspects of social competence in pre-school interaction between children with or without disabilities in: *Researching early childhood, Social Competence and communication*, Volume 4, 97-118.

Janson, U. (2007). Preschool Cultures and the inclusion of children with disabilities. *Journal of specialised education*, 44(6), 405-422. The Japanese Association of Special Education.

Moleman, Y. H. (2005). Spelen. In: Dik, M., *Baby's en peuters met visueel functieverlies*, 139-162. Eemnes: Robert Weijdert.

Nevile, M. & Bachor, D. G. (2002). A script-based Symbolic Play Intevention for children with Developmental delay. *Developmental Disabilities Bulletin*, vol. 30. nr 2, 140-172.

Reinders, A. J. M. & Waesberghe, B. T. M van (1996). Spelontwikkeling en spelstimulering bij jonge lichamelijk gehandicapte kinderen. *Nederlands tijdschrift voor kinderrevalidatie*, 2.

Rettig, M. (1994). The play of young children with visual impairments: characteristics and interventions. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, sept-oct, 410-420.

Tomasello, M. (1995). Joint attention as social cognition. In C. Moor & P.J. Durham (Eds) *Joint attention, its origins and role in development*. New Jersey: Erlbaum Hillsdale.

Tröster, H. & Brambring, M. (1994) The Play Behavior and Play Materials of Blind and Sighted Infants and Preschoolers. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, sept-oct, 412-432.

7. kapitola

Aalsvoort, G. M. van der, Kwakkel-Scheffer, J. J. C. & Vries, A. K. de (2006). *Puur plezier*. Leuven/Voorburg: Acco.

Blaa, M., Dierikx, M., Greuningen, L. van, Schürman, B. & Siero, M. (2001). *Spelen en speelgoed*. Amsterdam: afstudeerproject instituut ergotherapie, Hogeschool van Amsterdam.

Bladergroen, J. W. & Veenen, J. van (1961). *Spel en speelgoed in deze tijd*. IJmuiden: Vermande.

Blakeley, K.S., Lang, M. A. & Kushner, B. (1995). *Toys and play, a guide to fun and development for children with impaired vision*. New York: The Lighthouse Inc.

Bomhof, E. & Trossel, M. (1989). *Leren samenspelen, een praktijkboek voor (groeps) opvoeders*. Amersfoort/Leuven: Acco.

Bosch, A., Bruins, A., Koning, L. & Lijster, H. de (1984). *Speciale spelbegeleiding, werkboek, praktijkboek 1,2,3,4*. Tilburg: Zwijzen.

Brandwijk, D. van (2005). *Met echte spullen speel je beter!* Uit: de Wereld van het Jonge kind. Baarn: Bekadidact.

Drop, M. van (2008). *Alledaagse voorwerpen ook speelgoed?* Spermalie: Thuisbegeleidingsdienst Accent. Presentatie ILO.

Eijden, J. P. M. van & Moleman, Y. H. (2004). *Spelen met slechtziende en blinde kinderen*. Huizen: Visio.

Groot, R. de, Blom, J. M. & Specken, C. J. M. (1996). *Spel en speelgoed in deze tijd*. Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 35, 57-66.

Groot, R. de (2001). *Kinderen en spel, spelenderwijs wijzer worden*. Meppel: Boom.

Janssen-Vos, F. (1997). *Basisontwikkeling in de onderbouw*. Assen: Van Gorcum.

Laevers, F. & Sanden, P. van (1992). Een rijk milieu, voorwaarde tot intense activiteit. Uit: *Basisboek voor een Ervaringsgerichte kleuterklaspraktijk*. Leuven: CEGO.

Lear, R. (1994). *Speelhulp voor gehandicapte kinderen*. Nijkerk: Callenbach.

Nationale speelraad (2003). *Dilemmaboekje*.

Nielsen, L. (1992). *Greife und du kannst begreifen*. Würzburg: Edition Bentheim.

Nielsen, L. (1992). *Bist du blind?* Würzburg: Edition Bentheim.

Nielsen, L. (1993). *Das Ich und der Raum*. Würzburg: Edition Bentheim.

Schneekloth, L. H. (1989). Play environments for visually impaired children. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 83, 196-201.

Sikkema, T. & Verdaasdonk, M. (2005). *Spelen doe je met je hele lijf*. Haren: REC Nordoost Nederland.

Vandorpe, M. (2008). *Alledaagse voorwerpen... ook speelgoed?* Interne publicatie. Brugge: Spermalie.

Valck, M. de (2007). *Handboek Spellwijzer*. Spelen kan met alles. Amsterdam: SWP.

Valck, M. de (1996). *Het speel-goed-boek*. Leusden: Vroegindewei.

Weede, F. (2000). *Kinderen willen alles hebben, echt alles*. Nieuwe Rotterdamse Courant, 27. 5. 2000.

8. kapitola

Burg, S. van der, Dijk, Y. van Happee, M. & Pot, B. (2005). *Methode de Speelpoort*. Broek op Langendijk: Esdégé Reigersdaal.

De Doepoort (2007). Broek op Langendijk: Esdégé Reigersdaal.

Koeleman, T. (2005). *Ervaar het maar... met knutselen*. Zutphen, www.ervaarhetmaar.nl.

Laer, R. (1994). *Speelhulp voor gehandicapte kinderen*. Nijkerk: Calenbach.

Nielsen, L. (1992). *Greife und du kannst begreifen*. Würzburg: Edition Bentheim.

Nielsen, L. (1992). *Bist du blind?* Würzburg: Edition Bentheim.

Nielsen, L. (1993). *Das Ich und der Raum*. Würzburg: Edition Bentheim.